

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ, АРХЕОЛОГІЇ ТА МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ

**ВІЙСЬКОВА ТА ГУМАНІТАРНА СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ
З КРАЇНАМИ БАЛТІЇ (1991-2024 РР.) У ВИКЛАДАННІ ІСТОРІЇ
В ШКОЛІ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти “бакалавр”

Виконала: здобувачка 4 курсу

07-441 групи

Спеціальності 014 Середня освіта

спеціалізації 014.03 Історія

Освітньо-професійної програми

Середня освіта (історія)

Карп Віолета Віталіївна

Керівник: к.і.н., доц.

Михайленко Г.М.

Рецензент: Стельмах А.К.,
вчитель історії та громадянської
освіти Військово-морського ліцею
імені віце-адмірала Володимира
Безкоровайного,
м. Одеса

Івано-Франківськ - 2025

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИЧНІ ТА ПОЛІТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ ТА КРАЇН БАЛТІЇ

- 1.1. Проголошення декларацій незалежності та формування зовнішньополітичних пріоритетів (1991–2004)
- 1.2. Європейська та євроатлантична інтеграція як чинник співпраці (2004–2014)
- 1.3. Вплив російської агресії на характер взаємодії між країнами (2014–2024)

РОЗДІЛ 2. ВІЙСЬКОВА СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ ТА КРАЇН БАЛТІЇ

- 2.1. Двосторонні угоди у сфері оборони та безпеки
- 2.2. Військово-технічна допомога країн Балтії Україні
- 2.3. Роль країн Балтії у зміцненні обороноздатності України у контексті війни з Росією

РОЗДІЛ 3. ГУМАНІТАРНА СПІВПРАЦЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ВІДНОСИН

- 3.1. Освітні, наукові та культурні ініціативи
- 3.2. Гуманітарна допомога Україні: напрями, масштаби, вплив
- 3.3. Інформаційна підтримка та боротьба з дезінформацією

РОЗДІЛ 4. ПЕРСПЕКТИВИ СПІВПРАЦІ ТА ОСНОВНІ ВИКЛИКИ У ХХІ СТОЛІТТІ

- 4. 1. Спільні стратегічні інтереси в контексті європейської безпеки
- 4.2. Інституційні механізми подальшої інтеграції та поглиблення співпраці
- 4.3. Основні загрози у сфері військового та гуманітарного партнерства

РОЗДІЛ 5. ШКІЛЬНА ОСВІТА ЯК СКЛАДОВА

ГУМАНІТАРНОЇ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ ТА КРАЇН БАЛТІЇ

- 5.1. Початок співпраці у сфері шкільної освіти на етапі становлення незалежності
- 5.2. Розвиток двосторонньої співпраці у 2000–2010-х роках
- 5.3. Освітня підтримка у контексті збройного конфлікту (2014–2024 рр.)

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ВСТУП

Еволюція міжнародних відносин України набуває дедалі більшого значення, особливо у контексті співпраці з державами, які мають схожі історичні передумови, геополітичні виклики та стратегічні інтереси. Особливу увагу привертають тісні зв'язки України з Балтійськими країнами - Латвією, Литвою та Естонією.

Після здобуття незалежності у 1991 році ці держави здійснили демократичні реформи, стали на шлях євроатлантичної інтеграції та переосмислили свої підходи до безпекової політики, що в багатьох аспектах відображає й український досвід. Потужна військова та гуманітарна співпраця між Україною та країнами Балтії є свідченням високого рівня взаємної довіри, спільності цінностей та солідарності, особливо в умовах триваючої російської агресії з 2014 року та повномасштабного вторгнення у 2022 році.

Розуміння динаміки українсько-балтійських відносин є ключем до глибшого усвідомлення змісту їхньої військово-гуманітарної співпраці. Це партнерство набуло особливої інтенсивності в умовах загострення регіональної безпекової ситуації, підтримки євроінтеграційних прагнень України та прагнення сформувати потужну міжнародну коаліцію проти агресора.

Попри наявність окремих наукових досліджень, присвячених українсько-балтійським відносинам, комплексні роботи, які б охоплювали саме військово-гуманітарний вимір співпраці упродовж 1991-2024 років, залишаються поодинокими. Такий стан речей актуалізує потребу в подальшому дослідженні цієї тематики, що має як наукову новизну, так і практичну значущість у сучасному геополітичному контексті.

Об'єктом дослідження є система міждержавних відносин України з країнами Балтії в політичній, економічній, безпековій та гуманітарній сферах.

Предметом дослідження виступають військова та гуманітарна співпраця України та країн Балтії з 1991 по 2024 рік.

Метою роботи є комплексний аналіз військової та гуманітарної співпраці України з країнами Балтії у визначений період, виявлення її особливостей, тенденцій розвитку та впливу на українсько-балтійські відносини.

Для досягнення поставленої мети передбачено виконання таких завдань:

1. Проаналізувати історичні передумови налагодження двосторонніх зв'язків України з країнами Балтії після 1991 року.
2. Визначити основні форми військової співпраці та оцінити її динаміку в умовах зростаючої безпекової загрози.
3. Розглянути гуманітарні аспекти співпраці, зокрема в галузях освіти, культури, охорони здоров'я та підтримки переміщених осіб.
4. Оцінити значення підтримки країн Балтії для України у контексті російсько-української війни (з 2014 року) та повномасштабної агресії 2022-2024 рр.
5. Проаналізувати напрями співпраці України та країн Балтії у сфері шкільної освіти, зокрема обміни учнями, спільні освітні проєкти та підтримку української освіти в умовах війни.

У процесі дослідження використано комплекс методів наукового аналізу, зокрема порівняльно-історичний, системний підхід, методи класифікації, узагальнення та хронологічного аналізу.

Хронологічні межі роботи охоплюють період з 1991 до 2024 року — від моменту здобуття Україною та країнами Балтії незалежності до сучасного етапу, що включає повномасштабну агресію Росії проти України та активізацію військово-гуманітарної співпраці. Територіальні межі дослідження охоплюють Україну та три держави Балтії: Литву, Латвію та Естонію.

Наукова новизна полягає у спробі цілісного історико-політичного осмислення військово-гуманітарної взаємодії між Україною та державами Балтії у 1991-2024 роках, з урахуванням новітніх викликів, зокрема повномасштабної війни Росії проти України.

Практичне значення цього дослідження полягає у можливості застосування отриманих висновків в міжнародних відносинах, дипломатії, формуванні зовнішньої політики України, а також в сфері освіти. Результати дослідження можуть бути корисними при створенні уроків з історії, громадянської освіти, географії, а також під час проведення позакласних заходів, тематичних тижнів, учнівських конференцій або заходів, які стосуються міжнародної співпраці України. Це допоможе учням зрозуміти міжнародні контексти, сучасні виклики та роль країн Балтії в підтримці України.

Історіографія цих питань показує, що зростає науковий інтерес до співпраці України з Балтійськими країнами, особливо у зв'язку зі змінами у безпековій стратегії та гуманітарній взаємодії після падіння СРСР. У наукових колах Балтії важливими стали дослідження, які вивчають безпекові виклики, пов'язані з російською агресією, зокрема, роботи фахівців з Baltic Defence College та Інституту міжнародних справ у Литві. Проте гуманітарні аспекти цієї співпраці недостатньо досліджені, що підкреслює актуальність і значущість цієї теми.

Базу для дослідження становлять різні нормативні документи, міжнародні угоди, офіційні заяви зовнішньополітичних органів України, Литви, Латвії та Естонії. Серед важливих джерел варто відзначити матеріали з вебсайтів державних установ, насамперед міністерств оборони, закордонних справ і гуманітарної політики, а також спільні декларації. Інші джерела включають звіти міжнародних організацій, таких як НАТО, ЄС та ООН. Всі ці ресурси дозволяють провести всебічний аналіз розвитку

двосторонніх відносин, враховуючи військово-політичні та гуманітарні аспекти.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИЧНІ ТА ПОЛІТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ ТА КРАЇН БАЛТІЇ

1.1. Декларації незалежності та формування зовнішньополітичних пріоритетів (1991-2004).

Після проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року постала нагальна потреба у розробці зовнішньої політики, яка б демонструвала її державну самостійність. Першим документом, що проклав шлях у цьому напрямі, стала Декларація про державний суверенітет України, ухвалена 16 липня 1990 року. У ній наголошувалося на праві України здійснювати самостійну зовнішню політику, укладати міжнародні угоди та формувати власну систему безпеки [1].

У початковий період незалежності Україна зосередилася на досягненні міжнародного визнання як суверенної держави та налагодженні дипломатичних зв'язків. Упродовж 1992-1993 років Україна встановила дипломатичні відносини з численними державами світу. Цей етап також характеризувався активною участю у міжнародних організаціях, таких як Організація Об'єднаних Націй, ОБСЄ та Рада Європи .

Вагомим документом, що вплинув на формування зовнішньополітичного курсу України, стала постанова Верховної Ради України від 2 липня 1993 року під назвою «Основні напрями зовнішньої політики України» [2]. У ній особлива увага приділялася необхідності співпраці з європейськими інституціями, забезпеченню національної

безпеки та активній участі України у вирішенні європейських і глобальних питань безпеки.

У цей період Україна прагнула досягти збалансованого підходу між впливами Сходу і Заходу. Вона підтримувала тісні політичні та економічні зв'язки з Російською Федерацією, водночас активно розвиваючи партнерства з Європейським Союзом, НАТО та іншими західними державами. Така багатовекторна політика визначалася необхідністю збереження економічної стабільності, територіальної цілісності та державного суверенітету.

Суттєве значення має аналіз складних відносин між Україною та Росією. Ці взаємини супроводжувалися численними суперечностями, зокрема у питаннях, що стосувалися Чорноморського флоту, енергетичної залежності та різного трактування історичних подій. Як зазначає С. І. Новінчук, у 1991-2004 роках міждержавні стосунки між Україною та Росією характеризувалися глибокими розбіжностями, що вимагало серйозних коригувань у зовнішньополітичному курсі України [3].

Паралельно відбувалося становлення економічної дипломатії, що сприяло інтеграції України до глобального ринку. У 1995 році Україна стала членом Ради Європи, а вже у 2002 році офіційно задекларувала намір здійснювати курс на євроатлантичну інтеграцію [4].

Період з 1991 по 2004 рік був визначальним для закладення основ зовнішньої політики України. Незважаючи на численні виклики та внутрішні суперечності, саме в цей час були сформовані ключові принципи зовнішньополітичної діяльності, серед яких: дотримання норм міжнародного права, розбудова добросусідських відносин, інтеграція до європейської спільноти та захист національних інтересів.

1.2. Європейська та євроатлантична інтеграція як чинник співпраці (2004-2014)

Роки між 2004 та 2014 були важливими для зовнішніх відносин України, оскільки держава прагнула зміцнити свої зв'язки з Європейським Союзом та НАТО. Упродовж цього періоду Україна зробила значний поступ на шляху інтеграції, поглибивши політичні та економічні зв'язки з європейськими структурами. Цей зсув відіграв ключову роль у формуванні внутрішньополітичного ландшафту країни та її позиціонування в регіоні Центральної та Східної Європи [5] .

Визначальним моментом у прагненні України до європейської інтеграції стала Помаранчева революція 2004 року, яка позначила початок нового етапу політичного розвитку. Ця революція посилила зосередженість на встановленні тісніших зв'язків з Європейським Союзом, зокрема шляхом зобов'язань сприяти демократії, дотриманню верховенства права та захисту основоположних прав — цінностей, що є наріжними у європейській ідентичності [6].

У 2005 році був запроваджений План дій Україна – ЄС як важливий механізм політичного співробітництва та галузевих партнерств. Ця ініціатива замінила попередню Угоду про партнерство та співробітництво, відкривши нові можливості для поглиблення політичного діалогу й гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами . Крім того, ЄС визнав Україну країною з ринковою економікою, що стало важливим досягненням на шляху до приєднання до європейського економічного простору.

На євроатлантичному напрямі також відбулися важливі події. У 2008 році, під час саміту НАТО в Бухаресті, Альянс висловив політичний намір прийняти Україну як майбутнього члена, хоча План дій щодо членства (ПДЧ) тоді не був запропонований. Попри це, Україні було надано нові формати співпраці з НАТО, зокрема через Річну національну програму, яка реалізовувалася в межах ініціатив Комісії Україна – НАТО.

Варто зазначити, що шлях до інтеграції з ЄС та НАТО впродовж цього десятиліття не був простим. Після приходу до влади Віктора Януковича у 2010 році, Україна проголосила нейтральний статус, що фактично зупинило активну співпрацю з НАТО. Водночас уряд продовжував заявляти, що європейський курс залишається пріоритетом, попри серйозні виклики у вигляді зростаючого авторитаризму та вибіркового правосуддя, що викликало занепокоєння європейських інституцій.

Кульмінацією прагнень до європейської інтеграції стало рішення уряду України не підписувати Угоду про асоціацію з ЄС у листопаді 2013 року, що спричинило масові протести, відомі як Євромайдан. Ці події стали свідченням потужного суспільного запиту на європейське майбутнє України, що зрештою призвело до Революції Гідності та зміни політичної влади у 2014 році.

У 2004-2014 роках прагнення до інтеграції з Європейським Союзом і НАТО було не лише зовнішньополітичним пріоритетом, але й основним чинником внутрішньої трансформації українського суспільства. Незважаючи на виклики, саме в цей період було закладено правові, інституційні та соціальні основи, які відкрили шлях до подальшої інтеграції України в європейський простір.

2.3. Вплив російської агресії на характер взаємодії між країнами (2014-2024).

Період з 2014 по 2024 рік є важливим етапом у новітній історії України через суттєві зміни в глобальному середовищі, спричинені діями Росії. Анексія Криму у лютому–березні 2014 року разом із початком збройного конфлікту на Донбасі суттєво змінили характер міжнародної взаємодії України. Відносини з Росією перейшли у фазу відкритої війни, тоді як співпраця з Європейським Союзом, НАТО, Сполученими Штатами,

Канадою, Великою Британією та іншими західними країнами стала значно інтенсивнішою та комплекснішою.

З 2014 року Україна зосередила свою зовнішню політику на інтеграції до євроатлантичних структур, що було офіційно зафіксовано в ключових стратегічних документах, зокрема у Стратегії національної безпеки 2015 року [7], а пізніше - у Конституції України 2019 року. Внесення змін до Основного Закону формалізувало курс України на вступ до Європейського Союзу та НАТО.

Ця стратегія стала логічною відповіддю на постійну гібридну агресію з боку Росії, яка включала військові дії, кіберзагрози, кампанії дезінформації, економічний тиск, маніпуляції в енергетичній сфері та політичне втручання. Експерти зазначають, що впродовж 2014-2021 років українська дипломатія зазнала суттєвої трансформації, зосередившись на створенні стійкої системи міжнародної підтримки, просуванні санкцій проти Росії та зміцненні відносин із європейськими та євроатлантичними інституціями.

З 2014 року НАТО істотно посилило співпрацю з Україною, ініціювавши нові програми підтримки. На Варшавському саміті 2016 року було схвалено Комплексний пакет допомоги Україні, що охоплює понад 15 трестових фондів, спрямованих на підтримку реформ у сферах оборони, логістики, кібербезпеки, охорони здоров'я та стратегічних комунікацій.

У 2020 році Україна отримала статус партнера з розширеними можливостями (Enhanced Opportunities Partner), що наблизило її до критеріїв членства в НАТО. За оцінками військових фахівців, уже до 2023 року рівень сумісності Збройних сил України з арміями країн НАТО суттєво зріс завдяки спільним навчанням, стандартизації техніки та інтеграції цифрових систем командування.

У 2017 році почала діяти Угода про поглиблену і всеосяжну зону вільної торгівлі (DCFTA), яка поступово інтегрувала Україну в єдиний

ринок ЄС. Після повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році Європейський Союз вжив надзвичайних заходів підтримки, надавши мільярдну макрофінансову допомогу, розширивши доступ України до ринку ЄС та започаткувавши Місію військової допомоги Європейського Союзу (EUMAM Ukraine), у межах якої понад 40 000 українських військових пройшли навчання в країнах-членах ЄС.

У червні 2022 року Україні офіційно надали статус країни-кандидата на вступ до ЄС, що стало важливим кроком на шляху до повноцінної європейської інтеграції.

Сполучені Штати Америки стали ключовим союзником України у військовій, фінансовій та політичній сферах. З 2022 року через програми Lend-Lease, USAID, USAI, а також завдяки ініціативам Конгресу США, Україна отримала понад 70 мільярдів доларів підтримки. Ця співпраця включає постачання сучасного озброєння (HIMARS, системи Patriot, танки Abrams), обмін розвідданими, підготовку військових, покращення кіберзахисту, логістичну підтримку тощо.

Канада та Велика Британія стали важливими стратегічними партнерами. У 2015 році Збройні сили Канади розпочали реалізацію програми Operation UNIFIER, яка стала основою для підготовки нової генерації українських військових. Велика Британія, окрім поставок зброї та гуманітарної допомоги, активно долучилася до тренувальних програм, зокрема через операцію Interflex, у межах якої тисячі українських бійців пройшли навчання.

Із початком повномасштабної війни у 2022 році понад 50 країн об'єдналися у Контактну групу з оборони України (формат Рамштайн), яка координує постачання озброєння, технологій, медичних ресурсів та логістичної підтримки. До цієї коаліції приєдналися навіть традиційно нейтральні держави, такі як Швейцарія, Японія та Південна Корея.

Ще одним ключовим напрямом стала розробка глобальної системи санкцій, яка охопила понад 13 000 осіб і компаній, обмежила доступ Росії до міжнародних фінансових ринків, системи SWIFT, валютних резервів та призвела до розриву дипломатичних відносин із низкою країн.

Міжнародна спільнота також приділила значну увагу притягненню Росії до відповідальності за воєнні злочини. Україна співпрацює з Європейським судом з прав людини, Міжнародним судом ООН та просуває ідею створення спеціального трибуналу для розслідування злочину агресії.

Упродовж 2014-2024 років тривала російська агресія суттєво трансформувала міжнародні відносини України. Замість багатовекторного підходу, що домінував раніше, сформувалася чітка стратегія тіснішої інтеграції з євроатлантичними організаціями та зміцнення стратегічного партнерства з країнами Заходу. Україна перейшла від статусу залежної держави до активного гравця на глобальній арені - учасника формування регіональної стабільності, механізмів стримування агресора та нової архітектури безпеки в Європі.

РОЗДІЛ 2. ВІЙСЬКОВА СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ ТА КРАЇН БАЛТІЇ

2.1. Двосторонні угоди у сфері оборони та безпеки

Після військових дій Росії проти України у 2014 році Україна посилила свої партнерські відносини з Балтійськими країнами - Литвою, Латвією та Естонією, особливо в сферах оборони та безпеки. Створення нової рамки співпраці між Україною та Балтійськими країнами було ґрунтоване на спільному історичному досвіді, загрозах, що походять від Росії, а також на прагненні інтеграції до євроатлантичних структур. Цей

альянс отримав значний імпульс після широкомасштабного вторгнення Росії в 2022 році.

Політична підтримка України з боку Балтійських країн була однією з найміцніших серед держав-членів ЄС та НАТО. У період з 2014 по 2021 рік ці країни неодноразово вносили резолюції до Європейського парламенту та Парламентської асамблеї Ради Європи, засуджуючи дії Росії, підтримуючи санкції та закликаючи до постачання летальної військової техніки Україні. У 2022 році Литва, Латвія та Естонія одними з перших офіційно визнали дії Росії як геноцид проти українців, закликаючи до постачання танків, систем ППО та авіації Україні. [8].

Оборонні угоди між цими країнами стали ключовими для їхніх дипломатичних відносин. У 2001 році Україна та Литва підписали Угоду про оборонну співпрацю, яка неодноразово оновлювалася, особливо після 2014 року.[9] Ця угода сприяє обміну військовими знаннями, проведенню спільних навчань та реалізації оборонних проектів відповідно до стандартів НАТО.[10] Подібні угоди були укладені з Латвією у 2004 році (переглянута у 2017 році) [11] та з Естонією у 2005 році [12] (оновлена у 2020 році), що демонструє довготривале та систематичне партнерство.

У 2015 році була створена спільна військова частина — Литво-Польсько-Українська бригада (LITPOLUKRBRIG), яку утворили Литва, Польща та Україна. Бригада служить навчальним підрозділом для миротворчих операцій, одночасно покращуючи узгодженість із стандартами НАТО. Це був перший випадок створення багатонаціональної оборонної структури, яка включала Україну разом з союзниками по НАТО, що поклало основу для глибокої інтеграції.

З 2022 року Балтійські країни стали лідерами у наданні військової підтримки Україні порівняно з їхнім ВВП. За даними Кільського інституту світової економіки, Литва надала допомогу, що перевищує 1% її ВВП, включаючи гаубиці M101, протитанкові системи, боєприпаси, засоби

зв'язку та дрони. Латвія постачала системи залпового вогню та протитанкову зброю, а також організувала навчання для українських інженерів та медиків. Естонія сприяла постачанням артилерійських систем, мобільних польових госпіталів та ІТ-ресурсів для тактичних операцій.[8]

Балтійські країни відіграли значну роль у Європейській військовій місії допомоги Україні, яка розпочалася у 2022 році. Литва та Латвія були важливими учасниками тренувальних програм для українського персоналу, зокрема з підготовки операторів дронів, інструкторів та технічного персоналу.

Ключовим елементом двостороннього партнерства стало протидія гібридним загрозам, зокрема в галузі кібербезпеки. У 2018 році Естонія запустила спільну ініціативу з кібербезпеки з Україною, що включала обмін знаннями, технічну допомогу, навчання експертів і використання Центру передового досвіду НАТО з кібероборони, що розташований у Таллінні. Крім того, фахівці з Литви активно допомагають Україні в боротьбі з російською дезінформацією, співпрацюючи з аналітичними центрами при Міністерстві закордонних справ та Службі стратегічних комунікацій Литви. Ця співпраця також підкріплюється спільними угодами між оборонними відомствами обох країн.

У період 2023-2024 років Україна разом з Балтійськими країнами розпочала підготовку нових двосторонніх угод, спрямованих на забезпечення довгострокової безпекової підтримки, схожої на гарантії безпеки G7. Зокрема, у січні 2024 року Литва та Україна оголосили про намір створити документ, який передбачатиме постійну оборонну підтримку, обмін розвідданими, спільне виробництво зброї та зусилля щодо відновлення військових сил.

Ці угоди можуть стати основою для створення міні-оборонного альянсу, який пов'яже Україну з Балтійським регіоном і допоможе створити нову стратегію протидії російській агресії в Східній Європі.

2.2. Військово-технічна допомога країн Балтії Україні

Військово-технічна допомога, яку країни Балтії надали Україні з 2014 по 2024 рік, стала важливим аспектом зовнішньої підтримки, яку Україна отримала в боротьбі з російською агресією. Протягом цього часу Литва, Латвія та Естонія були ключовими партнерами, постачаючи Україні різноманітну допомогу, зокрема озброєння, техніку, військову освіту та допомогу в сфері кібербезпеки. Це сприяло бажанню протистояти спільній загрозі з боку Росії як для України, так і для Європи.

Після того як Росія анексувала Крим у 2014 році, Литва стала однією з перших країн, яка запропонувала Україні військову допомогу. Це включало постачання артилерійських систем, зокрема гаубиць M101, а також протитанкових озброєнь, таких як "Джавеліни". Литва не обмежилася лише постачанням техніки; вона також взяла на себе ініціативу з підготовки українських солдатів, створивши програми для медичного персоналу та інших фахівців, важливих для бойових операцій. У 2018 році Литва почала співпрацювати з Україною в галузі кібербезпеки, зміцнюючи захист інфраструктури України від онлайн-загроз, зокрема через співпрацю з Центром передового досвіду з кібероборони НАТО в Талліні.

Латвія також надала Україні не лише озброєння, але й навчальне обладнання. Це включало постачання протитанкових систем, комунікаційних засобів, бойових машин піхоти та організацію тренувальних курсів для українських інженерів та медиків. Починаючи з 2022 року, Латвія значно збільшила свою військову допомогу Україні, постачаючи артилерійські системи та ставши одним із головних прихильників санкцій проти Росії. Латвія активно підтримувала інтеграцію України в євроатлантичні структури та постійно підтримувала зусилля щодо надання Україні летальної допомоги.

Естонія, відома своїми досягненнями в сфері кібербезпеки, стала важливим партнером для України в цій сфері. Країна надала Україні мобільні польові госпіталі, артилерійське обладнання та різноманітні технологічні інструменти для військових операцій. Естонія також започаткувала програму з кібербезпеки разом з Україною, надаючи технічну допомогу та організовуючи навчання для українських фахівців. Після великомасштабного вторгнення Росії в 2022 році співпраця між Україною та Естонією в галузі кібербезпеки значно посилилася, зокрема через спільні ініціативи в рамках Центру передового досвіду з кібероборони НАТО.

Одним із важливих етапів військово-технічної співпраці між Україною та країнами Балтії стало створення Литвою, Польщею та Україною Литовсько-Польсько-Української бригади (LITPOLUKRBRIG) у 2015 році. Ця багатораціональна бригада слугувала навчальним підрозділом для миротворчих операцій та сприяла приведенню українських військових до стандартів НАТО. В рамках цієї програми українські війська мали можливість тренуватися разом з литовськими та польськими солдатами, що значно підвищило сумісність їхніх збройних сил.

Крім того, країни Балтії зіграли важливу роль у місії Європейського Союзу з військової допомоги Україні (EUMAM), яка розпочалася в 2022 році. В рамках цієї місії Литва, Латвія та Естонія активно надавали технічну допомогу та організовували тренування для українського військового персоналу, особливо для операторів дронів та технічних підрозділів. Це був важливий крок у підвищенні кваліфікації України в різних сферах військової діяльності, зокрема у використанні сучасних технологій та озброєнь.

Військово-технічна допомога, надана країнами Балтії Україні, стала вирішальною для України у протидії російській ворожості. Литва, Латвія

та Естонія не лише постачали необхідну техніку Україні, а й брали участь у підготовці її збройних сил, обміні знаннями в сфері кібербезпеки та підтримці інтеграції України в євроатлантичні структури. Ці спільні ініціативи зміцнюють відносини між Україною та країнами Балтії та є важливими для забезпечення безпеки в Європі.

Військово-технічна допомога з боку країн Балтії є значущим елементом розвитку обороноздатності України та її шляху до приєднання до євроатлантичних організацій. Це партнерство активно розвивається і відіграє важливу роль у забезпеченні стабільності та безпеки в Східній Європі.

2.3. Роль країн Балтії у зміцненні обороноздатності України у контексті війни з Росією.

Участь країн Балтії у зміцненні обороноздатності України стала важливою частиною зовнішньої допомоги, яку Україна отримує в боротьбі з російською агресією. З 2014 року, коли Росія анексувала Крим і почала підтримувати сепаратистів на сході України, Литва, Латвія та Естонія стали активними союзниками у допомозі Україні покращити її військову готовність. Це партнерство має свої корені в спільному історичному досвіді, загрозах, що походять від Росії, та прагненні інтегруватися в євроатлантичні організації. Конфлікт в Україні, який почався в 2014 році і загострився повномасштабним вторгненням Росії в 2022 році, став каталізатором для поглиблення цієї співпраці, зокрема в оборонній та військовій сферах.[13]

З самого початку російської агресії в 2014 році країни Балтії, зокрема Литва, Латвія та Естонія, були серед перших європейських країн, які надали Україні безпосередню допомогу. Ці країни, що захищалися від радянської експансії, не тільки підтримали санкції проти Росії, але й активно сприяли військовій допомозі Україні. Наприклад, Литва почала постачати Україні військову техніку, зокрема протитанкові засоби, такі як

Javelins, та артилерійське обладнання. З часом Естонія та Латвія також зробили свій внесок у різні форми військової допомоги, включаючи технології для кібербезпеки, мобільні медичні підрозділи та інші критичні поставки.

Балтійські країни продемонстрували своє прагнення до зміцнення обороноздатності України через участь у міжнародних організаціях, в першу чергу в НАТО та Європейському Союзі. Вони активно підтримували надання Україні статусу партнера з розширеними можливостями НАТО, що стало важливим кроком до тіснішої інтеграції України з Альянсом.

Одним з ключових аспектів партнерства між Україною та країнами Балтії була військово-технічна підтримка, надана цими країнами у відповідь на російську агресію. Хоча збройні сили цих країн відносно невеликі, Балтійські держави відіграли важливу роль у допомозі Україні у покращенні її обороноздатності, постачаючи зброю, пропонуючи військове навчання та зміцнюючи зусилля в галузі кібербезпеки.

Литва стала однією з перших країн, яка запропонувала військову допомогу Україні після анексії Криму. Литва поставила Україні протитанкові системи, артилерію та інші військові поставки. Окрім постачання обладнання, Литва також ініціювала програми навчання українських військових, створюючи курси для медиків та інших фахівців, необхідних у бойових умовах. У 2018 році Литва приєдналася до ініціативи з кібербезпеки разом з Україною, посилюючи її захист від кіберзагроз, зокрема через співпрацю з НАТОвським Центром кооперативної кібероборони в Таллінні.

Латвія сприяла Україні не лише постачанням зброї, а й наданням навчальних ресурсів. Ця допомога включала протитанкові системи, засоби зв'язку, бойові машини піхоти та організацію навчальних сесій для українських інженерів і медиків. Після 2022 року Латвія значно збільшила

військову допомогу Україні, надаючи артилерійські системи та ставши важливим прихильником санкцій проти Росії. Латвія також підтримувала інтеграцію України до євроатлантичних структур і постійно підтримувала ініціативи, спрямовані на постачання летальної допомоги Україні.

Естонія, яка здобула репутацію завдяки своїм досягненням у галузі кібербезпеки, стала ключовим партнером для України в цій сфері. Естонія надала мобільні польові госпіталі, артилерійське обладнання та ряд технологічних засобів для підтримки військових операцій. Окрім того, Естонія розпочала ініціативу з кібербезпеки разом з Україною, що включала технічну допомогу та організацію навчання для українських фахівців. Після повномасштабного вторгнення Росії в 2022 році співпраця у сфері кібербезпеки між Україною та Естонією значно поглибилася, зокрема через спільні проекти в рамках НАТОвського Центру кооперативної кібероборони.

Важливою віхою у військово-технічній співпраці між Україною та країнами Балтії стало створення Литовсько-Польсько-Української бригади (LITPOLUKRBRIG) у 2015 році. [14]. Ця багатонаціональна сила слугувала тренувальним центром для миротворчих операцій і була орієнтована на відповідність стандартам НАТО. Завдяки цьому проєкту українські військові навчалися разом з литовськими та польськими силами, що значно посилило сумісність їхніх військових операцій.

Країни Балтії відіграли важливу роль у Місії військової допомоги Європейського Союзу для України (EUMAM), що розпочалася в 2022 році. У рамках цієї місії Литва, Латвія та Естонія внесли технічну допомогу і координували навчання для українських військових, зокрема для операторів дронів та технічних команд. Це стало важливим кроком уперед у зміцненні військових можливостей України в різних сферах, особливо стосовно сучасних технологій і озброєння.

Допомога країн Балтії в задоволенні військових і технічних потреб України стала вирішальною для протистояння російській агресії. Литва, Латвія та Естонія не лише постачали необхідне обладнання Україні, але й брали участь у навчанні її військових, ділилися знаннями в галузі кібербезпеки та підтримували прагнення України до інтеграції в євроатлантичні організації. Ці спільні зусилля зміцнюють зв'язки між Україною та країнами Балтії і є важливими для забезпечення стабільності по всій Європі.

Військово-технічна допомога від країн Балтії є важливим елементом розвитку обороноздатності України та її шляху до інтеграції в євроатлантичні інститути. Це партнерство є активним і має важливу роль у сприянні стабільності та безпеці в Східній Європі.

РОЗДІЛ 3. ГУМАНІТАРНА СПІВПРАЦЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ВІДНОСИН

3.1. Освітні, наукові та культурні ініціативи

Між 1991 та 2024 роками співпраця між Україною та Балтійськими країнами в освіті, науці та культурі перетворилася на стійкий та стратегічний процес. Цей процес відобразив спільні історичні виклики, прагнення до європейської інтеграції та збереження національної ідентичності в умовах глобалізації. Після відновлення незалежності Україні, Литві, Латвії та Естонії вдалося усвідомити гуманітарну співпрацю як важливий засіб для зближення, обміну досвідом та формування регіональної солідарності. Освітні та наукові аспекти цієї взаємодії не стали лише платформою для академічного обміну, а й важливим чинником підтримки демократичного прогресу, популяризації європейських цінностей та захисту від зовнішніх інформаційних загроз.

Протягом цього періоду освітні програми мали активну участь студентів та викладачів в академічній мобільності, включаючи Erasmus+, DAAD, CEEPUS, Baltic-Ukrainian Exchange та інші можливості, що дозволяло українським студентам вчитися у Вільнюсі, Ризі, Талліні та інших провідних університетах регіону. Ці обміни сприяли передачі знань, впровадженню європейських освітніх стандартів в українських університетах, розвитку спільних освітніх програм, у тому числі з подвійними дипломами, а також модернізації української вищої освіти відповідно до Болонського процесу. Більш того, зросла роль балтійських країн як простору для інтеграції українських студентів, які шукали безпечні умови для навчання через військові дії в Україні.

Наукова співпраця з балтійськими країнами активізувалася завдяки численним двостороннім та багатостороннім проектам, що охоплювали дослідження в соціальних, гуманітарних, природничих, технічних і медичних науках. Наукові установи, виші та дослідницькі центри

співпрацювали, створюючи дослідницькі платформи, організовуючи конференції та публікуючи спільні роботи, зокрема в сферах історичної пам'яті, міжкультурного діалогу, мовознавства, цифрових технологій, енергетичної безпеки та кібербезпеки. Співпраця в рамках програм Horizon 2020 та Horizon Europe набула значного значення, надаючи можливості українським і балтійським науковцям реалізувати новаторські проекти на рівні Європейського Союзу. Важливо підкреслити, що наукова дипломатія стала інструментом політичної підтримки, особливо після 2014 року, оскільки наукові зв'язки стали способом протистояння ізоляції України на міжнародній арені.

Спільні культурні ініціативи між Україною та Балтійськими державами реалізовувалися через міжурядові програми, підтримку культурних організацій, художні обміни, перекладні проекти, фестивалі, виставки та презентації національних культур. У цьому процесі брали участь державні і недержавні організації, що сприяло створенню стійких зв'язків між різними культурними спільнотами. Спільні заходи, спрямовані на збереження історичної правди про тоталітарні режими, розвиток меморіальної культури та боротьбу з дезінформацією, також мали важливе значення. Після широкомасштабного вторгнення Росії в Україну у 2022 році балтійські країни активізували підтримку українських культурних діячів через програми тимчасового притулку, гранти для культурних проектів і спільну організацію заходів, які підкреслювали українську ідентичність в європейському контексті.

Освітні, наукові та культурні ініціативи між Україною та Балтійськими країнами з 1991 до 2024 року стали складним процесом, який об'єднував гуманітарні напрямки в загальну політику, безпеку та економіку. Ці ініціативи не лише поглибили міждержавні зв'язки, але й зміцнили спільне бачення майбутнього як простору демократії, толерантності та інноваційного розвитку. [15]

3.2. Гуманітарна допомога Україні: напрями, масштаби, вплив

В період з 1991 по 2024 роки змінилась підтримка України в гуманітарній сфері з боку Литви, Латвії та Естонії. Це стало більш масштабною і системною діяльністю, яка тепер тісно пов'язана з європейськими та міжнародними механізмами для відгуку на гуманітарні кризи. Цей процес відбувався відповідно до норм міжнародного гуманітарного права, законодавства Європи, законів балтійських країн та українських норм, що регулюють отримання, надання та використання допомоги.

Закон України "Про гуманітарну допомогу" 1999 року є головною правовою основою співробітництва між Україною та країнами Балтії. [16]. У цьому законі визначено, що гуманітарна допомога - це безкоштовна цільова допомога, що включає товари, послуги або фінанси, які надаються іноземними державами або міжнародними організаціями для потреб людей, які постраждали від надзвичайних ситуацій. Цей закон також охоплює документи, імпорт та розподіл гуманітарних вантажів з Литви, Латвії та Естонії. До таких вантажів належать медикаменти, продукти харчування, транспорт, генератори, будівельні матеріали та засоби захисту.

Внутрішня гуманітарна політика в країнах Балтії регулюється рядом законодавчих актів. У Литві закон "Про розвиток співпраці та гуманітарну допомогу" був прийнятий у 2006 році [17], що встановлює принципи і механізми підтримки третіх країн, включаючи Україну. Латвія та Естонія реалізують схожі програми через стратегії зовнішньої допомоги, плани національного розвитку та співпрацю з установами Європейського Союзу, такими як ЕЧНО.

Після початку російської агресії у 2014 році, і особливо після повномасштабного вторгнення в 2022 році, обсяги гуманітарної допомоги помітно зросли. Відповідаючи на жахливу ситуацію в Україні, балтійські держави запустили національні програми, які мобілізували ресурси

держави та недержавних організацій для надання необхідної підтримки. Наприклад, уряд Литви ухвалив рішення, що дозволили прискорити реєстрацію гуманітарних вантажів, транспортних засобів і спростити ввезення технічних засобів, а також безмитну передачу обладнання для лікарень, шкіл та інших закладів в Україні. Латвія надала гуманітарним вантажам можливість проходити через спеціальні митні коридори. Також були створені міжурядові координаційні центри для співпраці з українськими органами, зокрема з митниками, Міністерством соціальної політики і Міністерством реінтеграції тимчасово окупованих територій.

Поряд із державними діями, важливу роль у наданні допомоги також відіграють волонтерські організації та фонди, які діють відповідно до законодавства. У Україні некомерційні організації регулюються Податковим кодексом, що надає їм пільги та спрощує облік гуманітарної допомоги. Країни Балтії запровадили податкові пільги для компаній і фізичних осіб, які надають гуманітарну допомогу Україні, зокрема у законах про прибуток та благодійність.[18]

Окремими темами допомоги стали освітні та медичні ініціативи. Наприклад, Литва, відповідно до свого закону про освіту, приймала українських дітей у свої заклади, пропонуючи безкоштовну освіту і допомогу в адаптації. Українські біженці користувалися доступом до основних медичних послуг, житла, психологічної підтримки та мовних курсів відповідно до законів Латвії та Естонії, а також програм, пов'язаних із директивами ЄС про тимчасовий захист.

Підтримка України з боку балтійських країн з 1991 до 2024 року базувалась на розвиненій правовій основі, що включала як національні, так і міжнародні норми. Це забезпечило ефективність, швидкість і прозорість в гуманітарній допомозі. Законодавча основа сприяла змінам у інституційному забезпеченні допомоги, раціональному використанню ресурсів і зміцненню довіри між країнами, що є надзвичайно важливим під

час військових конфліктів та криз. Співпраця стала прикладом глибокої юридичної солідарності, що свідчить не лише про практичну підтримку, а й про політичну та ціннісну єдність України та країн Балтії у боротьбі за свободу та гідність.

3.3. Інформаційна підтримка та боротьба з дезінформацією

Інформаційна підтримка та протидія дезінформації стали ключовими елементами стратегічного партнерства між Україною і Балтійським регіоном протягом періоду з 1991 по 2024 рік. Цей напрямок співпраці виник внаслідок спільної історії пострадянського простору та участі у вирішенні загроз, таких як гібридна війна, інформаційний тиск і пропагандистські кампанії з Російської Федерації. Україна, Литва, Латвія і Естонія, маючи схожий досвід зовнішнього втручання та політичного тиску, поступово сформували інформаційну безпеку на базі політичної солідарності, співпраці інститутів та обміну знаннями в медіа, цифровій безпеці та протидії фейковим новинам.

Після отримання незалежності в 1990-х роках усі чотири країни зіткнулися з інформаційним вакуумом, що залишився після розпаду СРСР, і почали працювати над створенням свого інформаційного середовища. У цей час почали функціонувати національні медіа, державна система мовлення, інститути свободи слова, а також було розроблено законодавство для забезпечення прозорості в медіа. Значення інформації як стратегічного ресурсу зросло на фоні демократичних змін, поряд з впливом російськомовного контенту, які призвели до маніпуляцій. У цій ситуації виникла необхідність координованих дій в інформаційній безпеці.

Важливою віхою у співробітництві між Україною та Балтійськими країнами у боротьбі з дезінформацією стали події 2014 року, коли агресія Росії проти України супроводжувалася активною пропагандою, метою якої було знецінення української незалежності, підриг єдності Європи і легітимізація анексії Криму. Після цих подій Литва, Латвія та Естонія

стали більш активно підтримувати Україну на міжнародних майданчиках, створюючи сприятливі умови для українського нарративу в структурах ЄС, НАТО, ОБСЄ та ООН. У 2015 році, наприклад, Естонія стала одним з ініціаторів створення Центру стратегічних комунікацій НАТО в Ризі, який пізніше став платформою для обміну аналітичною інформацією, навчанням, методами виявлення фейків і контрнарративами. [19]

У 2016 році Україна приєдналася до європейських ініціатив протидії дезінформації і почала працювати з East StratCom Task Force, яка координує дії Євросоюзу щодо російської дезінформації. У цьому контексті балтійські країни стали важливими союзниками для України, надаючи не лише технічну підтримку, але й піднімаючи питання протидії інформаційним загрозам у порядку денному ЄС. Протягом цього часу українські експерти залучалися до навчальних програм у Baltic Defence College та партнерстві з литовським Департаментом стратегічної комунікації, який є однією з найактивніших установ у цій сфері в Європі.[20]

Ця співпраця отримала новий імпульс після 24 лютого 2022 року, коли спалахнула нова фаза війни Росії проти України. Балтійські держави не лише посилили свої зусилля в боротьбі з дезінформацією, заблокувавши декілька проросійських телеканалів і веб-ресурсів, але й активно поширювали правдиву інформацію про відбуваються події в Україні. Литва, наприклад, втілила інформаційні кампанії на державному рівні для спростування російських фейків, створивши цифрову платформу Demaskuok. It для виявлення фейкових новин у реальному часі. Подібні проекти були реалізовані і в Естонії (Propastop. org), а також у Латвії (Melu Detektors), що здійснюють перевірку фактів стосовно інформації про війну в Україні та розповсюдження російських нарративів у медіа.[21;22].

З свого боку, українські ЗМІ активно співпрацювали з колегами з Балтійських країн у рамках транснаціональної журналістики, зокрема

завдяки підтримці таких організацій, як Baltic Centre for Media Excellence. Спільні тренінги, обмін журналістами та фінансування українських регіональних редакцій зробили внесок у зміцнення медіа-стійкості та покращення якості контенту. За даними аналітики Інституту масової інформації України, Литва і Естонія займають провідні позиції серед держав, які підтримували українські медіа з 2022 року, фінансуючи витрати на інфраструктуру, модернізацію редакцій, купівлю обладнання та проведення навчань з цифрової безпеки.

Правовий аспект протидії дезінформації в Балтійських країнах також вплинув на формування українського підходу до інформаційної безпеки. Спеціалісти з України аналізували досвід Литви щодо криміналізації публічного заперечення військових злочинів та геноциду, а також регулювання інформаційного поля через медіа. В Україні були створені спеціалізовані підрозділи на базі Національної ради з питань телебачення і радіомовлення та Міністерства культури й інформаційної політики, які під наглядом балтійських країн стежили за контентом, аналізували інформаційні атаки та розробляли рекомендації для медіа.

Співпраця в дослідницькій та експертній сферах між аналітичними центрами України і Балтійських країн стала активнішою в післявоєнний час. Спільні аналітичні звіти на теми гібридної агресії, інформаційного впливу й ролі соціальних мереж у поширенні дезінформації здобули важливе значення. Центри, такі як Ukrainian Prism, Центр оборонних стратегій, Lithuanian Civic Resilience Initiative і ICDS (International Centre for Defence and Security, Таллінн), регулярно проводили дослідження, які впливали не лише на політичні рішення, а й формували загальноєвропейське розуміння загроз, пов'язаних з інформаційною війною.

З 1991 по 2024 рік Україна і Балтійські країни створили багаторівневу модель співпраці в інформаційній підтримці та протидії

dezinformaції, що охоплює міжурядову дипломатію та взаємодію організацій, громадських об'єднань, ЗМІ та академічної спільноти. Ця співпраця підтверджує наявність ефективного використання ресурсів для зміцнення демократичного простору, підвищення цифрової і медійної грамотності населення, а також формування єдиного фронту проти інформаційних загроз. Це підкреслює, що протидія дезінформації - це не лише технічне питання чи цензура, а насамперед відображення політичної волі, довіри, співпраці та спільної ідентичності в рамках демократичного світу.

РОЗДІЛ 4. ПЕРСПЕКТИВИ СПІВПРАЦІ ТА ОСНОВНІ ВИКЛИКИ У XXI СТОЛІТТІ

5.1. Спільні стратегічні інтереси в контексті європейської безпеки

З 1991 року до 2024 року стратегічні інтереси України та країн Балтії у сфері безпеки в Європі пройшли шлях від загальних декларацій до поглибленого співробітництва, спрямованого на протидію загрозам, пов'язаним з агресивними діями Росії, гібридними конфліктами, інформаційними атаками та спробами підриву демократичних інститутів. Ці інтереси сформувалися на основі спільного історичного досвіду, що включає окупацію, боротьбу за свободу, посттоталітарні перетворення та інтеграцію в європейські та євроатлантичні структури. Це також стало свідченням усвідомлення непорушності безпеки в Центральній-Східній Європі, яка повинна спиратися на міжнародне право, суверенітет, територіальну цілісність і демократію.

Після розпаду Радянського Союзу Україна, Литва, Латвія та Естонія почали поступово узгоджувати свої позиції в питаннях безпеки. Спочатку ці країни акцентували увагу на інтеграцію в НАТО та ЄС, у той час як Україна залишалася позаблоковою. Основи регіонального безпекового діалогу були закладені вже на початку дев'яностих. Україна підтримала

прагнення балтійських держав до вступу в НАТО, визнаючи їх право обирати свою систему безпеки, водночас Литва, Латвія та Естонія активно відстоювали український суверенітет на міжнародній арені, особливо у контексті конфліктів у Придністров'ї та на Кавказі.

Після того як Балтійські країни стали частиною НАТО та Європейського Союзу в 2004 році, їх підходи до спільної безпеки змінилися. Литва, Латвія і Естонія не лише продемонстрували успіхи в інтеграції, але й стали впливовими гравцями у формуванні політики ЄС і НАТО щодо України та інших держав Східної Європи. Основна мета зосередилася на зміцненні східного флангу НАТО, розвитку оборонних ініціатив у рамках програми Східного партнерства та створенні механізмів співпраці з Україною. Спільні стратегічні цілі стали включати підтримку євроінтеграційного курсу України, сприяння демократичним реформам, боротьбу з корупцією та підвищення стійкості до зовнішніх загроз, що проявлялося через участь у миротворчих та оборонних ініціативах, таких як діяльність ОБСЄ та програми НАТО, зокрема "Партнерство заради миру". [23]

Після Революції Гідності 2014 року стратегічні пріоритети обох сторін стали ще більше узгоджені. Анексія Криму та початок конфлікту на Донбасі підкреслили необхідність перегляду європейських підходів до безпеки. Балтійські країни стали найактивнішими підтримувачами України на міжнародній арені, закликаючи до санкцій проти Росії, підтримки української армії та поглиблення військової співпраці. Вони вперше порушили питання війни на сході України, визнаючи її не лише як локальний конфлікт, а як частину більш широкої гібридної війни Росії проти Заходу. Це призвело до нових концепцій безпеки на національних рівнях у балтійських країнах та в НАТО, затверджених на самітах у Варшаві (2016), Брюсселі (2018) та Мадриді (2022), з акцентом на захист східного флангу та зміцнення присутності в Балтійському регіоні.

З початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну у 2022 році співпраця в галузі безпеки між Україною та Балтійськими країнами досягла нового рівня. Загроза російського розширення стала ключовим фактором для укріплення регіональної безпеки. Литва, Латвія та Естонія забезпечили Україні дипломатичну, економічну та військову підтримку, заявивши про готовність взяти участь у створенні нової системи європейської безпеки, де Україна є рівноправним союзником. Балтійські столиці стали епіцентрами розробки стратегічних ініціатив, які спрямовані на адаптацію інституцій ЄС і НАТО до нових викликів, зокрема через створення багатонаціональних бойових груп, розширення співпраці, укріплення кібербезпеки, енергетичної безпеки та захисту критично важливої інфраструктури.

У спільних інтересах також зросла важливість дій проти гібридних загроз, включаючи дезінформацію, кібератаки, енергетичний шантаж та прикордонні провокації. У цьому контексті досвід Балтійських країн виявився корисним для України не тільки у вигляді обміну знаннями, але і через політичну підтримку для реалізації відповідних заходів у сфері безпеки. Наприклад, у 2022-2023 роках Україна почала впроваджувати елементи латвійської та литовської моделей кіберзахисту, а також принципи "тотального захисту", які застосовувалися в Естонії, де концепція "національної оборони" охоплює не лише військо, а і громадянське суспільство, бізнес, освіту та культуру.[24]

Справжнє стратегічне партнерство між Україною та Балтійськими країнами підтверджується офіційними деклараціями, угодами, міжурядовими форматами і координаційними платформами, які направлені на покращення обороноздатності, участь у спільних навчаннях, обмін розвідувальними даними, спільне виробництво озброєнь та діяльність у рамках місій ЄС і НАТО. У 2023 році Україна офіційно приєдналася до ініціативи "Європейський щит неба", яка передбачає створення

інтегрованої системи повітряної оборони у співпраці з країнами Балтії та Центральної Європи. Це показує поступову інтеграцію України в євроатлантичну оборонну систему.

Стратегічні інтереси України та країн Балтії в європейській безпеці з 1991 до 2024 року пройшли шлях від декларацій до глибокої практичної та інституційної співпраці. Вони ґрунтуються на глибокому розумінні неподільності безпеки, спільному досвіді боротьби з авторитаризмом і бажанні утвердити демократію, захистити права людини та суверенітет, що складають основу стабільності в регіоні. Балтійські країни стали надійними союзниками України і ключовими учасниками у створенні нової системи безпеки в Європі, де Україна розглядається як невід'ємна частина євроатлантичної спільноти.

4.2. Інституційні механізми подальшої інтеграції та поглиблення співпраці.

У період з 1991 до 2024 року механізми співпраці для подальшої інтеграції між Україною і Балтійськими країнами формувалися на фоні змін в політично-соціальному житті Європи та регіональної безпеки. Після здобуття незалежності стало необхідним для України та трьох балтійських націй знайти нові способи міжнародної взаємодії, що враховують принципи демократичного розвитку, національного суверенітету та партнерства на рівних умовах. Спільна спадщина після розпуску СРСР, досвід переходу до нових політичних умов та боротьба з гібридними загрозами послужили основою для налагодження ефективної інституційної співпраці в рамках двосторонніх і багатосторонніх форматів.

Після отримання незалежності країни Балтії навчилися формувати різноманітні міжурядові формати для комунікації з Україною. Це включало постійні політичні переговори, форуми парламентів, спільні домовленості та координаційні платформи. У 2000-х цих заходів основною метою стало сприяння європейській інтеграції України. Балтійські держави

підтримали угоду про асоціацію між Україною і Євросоюзом, а також розвиток інституційних структур, які допомагали Україні адаптувати законодавство до стандартів ЄС та навчатися на прикладах країн Євросоюзу для виконання важливих реформ. Це досягалося завдяки технічній допомозі, експертній підтримці та участі у різних програмах, таких як Twinning, TAIEH, Erasmus+ і Horizon 2020, де установи, університети та уряди Балтійських країн співпрацювали з українськими організаціями.

Багатофункціональні інституції Євросоюзу відігравали суттєву роль у цій співпраці. З 2009 року Україна разом із балтійськими країнами активно долучалася до ініціативи Східного партнерства. Вона стала платформою для координації політичних зусиль у регіоні та підтримки демократичних змін. Литва, Латвія та Естонія в різні часи зверталися до Європейської ради та Європейської комісії, наполягаючи на розширенні можливостей цієї ініціативи і на укладанні глибших угод з Україною, що охоплювали інтеграцію в єдиний європейський ринок, участь у цифрових програмах та великих інфраструктурних проєктах. У цьому контексті були важливими двосторонні угоди про співпрацю в таких сферах, як енергетика, цифрові технології, транспорт, митний контроль, охорона кордонів та екологія, укладені в десяти роки.[25]

Після Революції Гідності у 2014 році співпраця на інституційному рівні почала активно розвиватися, коли Україна оголосила про своє євроатлантичне прагнення. У цей час Литва, Латвія та Естонія започаткували нові формати співробітництва, включаючи створення міжвідомчих робочих груп для реалізації Угоди про асоціацію, проведення реформ у державному управлінні, децентралізації, антикорупційної політики та реформи безпеки. Виникли формати стратегічного діалогу на двосторонньому рівні, такі як президентська рада між Україною і Литвою, цифровий форум з Естонією та консультації з Латвією щодо реінтеграції

тимчасово окупованих територій. Ці механізми дозволили запозичити інституційні практики, наприклад, застосування естонського прикладу в цифровізації послуг, досвіду Литви в енергетичній безпеці та латвійського в управлінні податковою системою.

Співпраця Балтійських країн у реформуванні сектора безпеки та оборони України реалізовувалася через механізми НАТО. Вона включала програми розвитку можливостей, логістичну підтримку, тренування та обмін досвідом у межах Стратегічного оборонного партнерства. Балтійські держави стали менторами для українських військових, допомагаючи у впровадженні стандартів Альянсу з технічної і нормативної точки зору. Литва, Латвія та Естонія активно сприяли участі України в програмах НАТО, зокрема в розширеній можливості, і були одними з перших, хто підтримав заявку України на вступ до Альянсу у 2022 році.

Починаючи з великої агресії Росії у 2022 році, співпраця між Україною та Балтійськими державами вийшла на новий рівень. В умовах європейських зусиль на підтримку України, країни Балтії створили нові координаційні платформи. До них належали міжнародна коаліція з кібербезпеки, дорадча рада з відновлення, регіональні центри допомоги українським біженцям та механізми підтримки, такі як угоди про спільне управління цифровою трансформацією, відновлення інфраструктури та обмін досвідом в освіті і науці. Україна активно залучилася до програми Європейського фонду миру та вступила до важливих європейських ініціатив з оборони, таких як PESCO та Європейський оборонний інструмент, завдяки рішучій підтримці своїх балтійських партнерів, що спростили бюрократичні процедури та адаптували правові рамки.

У 2022-2024 роках особлива увага приділялася розвитку інтеграційних механізмів у сферах цифрових технологій, енергетики та охорони навколишнього середовища. Створення спільних електронних сервісів, зокрема в рамках естонсько-українського проєкту з електронного

реєстру публічних послуг, стало показовим прикладом інституційної інтеграції, що перевищила традиційну транскордонну співпрацю. Україна також стала частиною синхронізації своїх енергетичних систем з ENTSO-E, що раніше було реалізовано для країн Балтії, за підтримки Литви в ролі регіонального лідера у досягненні енергетичної незалежності від Росії. [26]

Механізми співпраці між Україною і Балтійськими державами в період 1991-2024 років сформували складну структуру, що включала урядові, міжпарламентські, регіональні, громадські та міжнародні елементи. Їхня еволюція від декларацій до стратегічних угод і спільних структур свідчить про високий рівень політичної довіри, системної взаємодії та спільного бачення майбутнього України в контексті Європи. Держави Балтії стали не тільки прикладом для наслідування у сферах реформ, але й ключовими архітекторами інституційної підтримки євроінтеграційного курсу України, ствердившись як надійні партнери у побудові нової Європи, що є безпечною, демократичною і солідарною.

4.3. Основні загрози у сфері військового та гуманітарного партнерства.

Протягом періоду з 1991 по 2024 роки, співпраця між Україною та Балтійськими державами у сферах гуманітарної допомоги та військового співробітництва піддавалася впливу як національних, так і міжнародних загроз. Ці фактори ускладнили процеси інтеграції, розробку стратегій та реалізацію спільних проектів. Незважаючи на досягнуті успіхи у двосторонніх та багатосторонніх ініціативах, ризики в політичних, безпекових, інфраструктурних та інституційних питаннях залишалися суттєвими. Аналіз ризиків у цій галузі вказує на вплив як стабільних системних, так і змінних ситуативних чинників, що негативно позначилися на стійкості міжнародного співробітництва в умовах регіональної нестабільності та глобальних викликів.

Серед ключових військових загроз слід виділити безперервну деструктивну активність Росії. Вона розглядала Україну та країни Балтії не лише як геополітичних опонентів, а й як приклади альтернативних демократичних систем. Це стало особливо зрозумілим після вступу балтійських держав до НАТО в 2004 році, що викликало збільшення військової присутності Альянсу та спричинило відповіді з боку Росії. У звіті НАТО "Стратегічна концепція 2022" наголошується, що Росія являє собою найбільшу і найсерйознішу загрозу для євроатлантичної безпеки, і це проявляється у її агресивній риторичі, кібератаках, кампаніях дезінформації та провокаціях на кордонах. [27]

Іншим джерелом загроз є нерівність у військових можливостях між Україною та країнами Балтії, що довгий час ускладнювало узгодженість їх дій. За даними International Centre for Defence and Security (ICDS), до 2014 року співпраця в оборонній сфері залишалася переважно символічною, а технічна допомога та обмін знаннями відбувалися нерегулярно (ICDS Report, 2020). Серйозний прогрес відбувся тільки з початком війни в Донбасі, коли розпочалися багатосторонні навчання, курси для інструкторів та було сформовано Литовсько-польсько-українську бригаду (LITPOLUKRBRIG). Однак недостатнє фінансування та необхідність балансувати між національними інтересами і міжнародними зобов'язаннями з боку Балтійських країн часто призводили до зменшення підтримки або затримок у виконанні угод.

У гуманітарному співробітництві головні загрози виникають через зміни в демографічній ситуації, нестачу адміністративних ресурсів для допомоги біженцям та політичну вразливість до зовнішнього інформаційного впливу. Це особливо виявилось після початку широкомасштабної агресії Росії в 2022 році, коли сотні тисяч українців шукали притулку в Литві, Латвії та Естонії. Згідно з даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, на 2023 рік в Балтійських

країнах було зареєстровано понад 150 тисяч українських біженців, що суттєво навантажило медичні послуги, освітні установи, житлову інфраструктуру та соціальні служби. Інформація з European Migration Network свідчить, що, незважаючи на високу солідарність, інтеграція біженців стикається з правовими труднощами, мовними бар'єрами та нерівним доступом до ринку праці . [28]

Серед гуманітарних загроз також були спроби Росії скористатися ситуацією з українськими біженцями для дестабілізації політичної обстановки в Балтійських країнах. Дослідження Литовського центру стратегічних комунікацій показало, що у 2022-2023 роках кількість кампаній дезінформації, спрямованих на дискредитацію підтримки України, зросла утричі в порівнянні з попередніми роками. Ці кампанії супроводжувалися неправдивими відомостями про злочинність серед українських біженців, нерівний розподіл соціальної допомоги та "культурні конфлікти", що підривало довіру до урядових ініціатив.[29]

Інституційна фрагментація довгий час створювала загрози у сферах військового співробітництва та гуманітарної допомоги. Відсутність єдиного координаційного центру та надмірність функцій у міністерствах закордонних справ, оборони, внутрішніх справ і соціальної політики часто призводили до неефективного використання ресурсів. Попри існування численних угод про стратегічне партнерство і співпрацю в рамках Східного партнерства та Європейського інструменту сусідства, реальне виконання цих угод часто вимагало коригувань з урахуванням політичних умов в країнах, що призводило до затримок у їх реалізації.

Треба також врахувати загрозу суспільної втоми, яка повільно формувалася в Україні та балтійських країнах через тривалість конфлікту та зростаючий соціальний тягар. Опитування, проведене Baltic Research Foundation (2024), вказало на те, що хоча більшість населення Балтії підтримує допомогу Україні, зростає потреба в більш чіткому розумінні

термінів і обсягу такої підтримки. Це вимагає від урядів прозорого спілкування та відповідальності.[30]

Основні загрози у військовій та гуманітарній співпраці між Україною та країнами Балтії з 1991 по 2024 рік були складними, включаючи зовнішні фактори (зокрема агресивну політику Росії, дезінформацію, економічний тиск) та внутрішні аспекти (слабкі інституції, обмежені ресурси, соціальні проблеми). Розуміння цих загроз є вкрай важливим для встановлення надійних механізмів взаємодії, які можуть оперативно реагувати на кризові ситуації та будувати довгострокову систему регіональної безпеки на основі спільних цінностей, довіри та солідарності.[31]

РОЗДІЛ 5. ШКІЛЬНА ОСВІТА ЯК СКЛАДОВА ГУМАНІТАРНОЇ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ ТА КРАЇН БАЛТІЇ

5.1. Початок співпраці у сфері шкільної освіти на етапі становлення незалежності

Розпад Радянського Союзу в 1991 році відкрив нові можливості для незалежних країн, зокрема України, Литви, Латвії та Естонії, у формуванні власної гуманітарної політики, особливо в освітній сфері. Реформа освітньої системи стала головним пріоритетом для всіх пострадянських держав. Ця система довгий час діяла за єдиними радянськими принципами і не відповідала сучасним культурним і демократичним вимогам суспільства.

У цей час почалася неформальна співпраця в освіті між Україною та країнами Балтії, що мала велике значення. Головними викликами для цієї роботи були необхідність оновлення навчальних планів, відмова від ідеологічного викладання історії та літератури, а також розробка нових виховних методів, які акцентували б увагу на правах людини, демократичних цінностях та культурній різноманітності.

Однією з перших ініціатив стало співробітництво в міжнародних організаціях, включаючи проекти Ради Європи. З 1993 року українські освітяни почали брати участь у конференціях разом із колегами з балтійських держав, обговорюючи оновлення освітніх програм і інтеграцію в європейську освітню систему.

Модернізація методів викладання історії стала важливим напрямом діяльності. У середині 1990-х років українські освітяни почали відвідувати міжнародні семінари у Вільнюсі, Ризі та Таллінні, де йшлося про нові методи, які дозволяли переглядати радянське сприйняття історії, зокрема питань, пов'язаних із Другою світовою війною, окупаціями та тоталітаризмом.[32]

На місцевому рівні окремі навчальні заклади та педагогічні колективи почали активно співпрацювати. Яскравими прикладами є партнерство між училищами Чернівецької, Львівської та Закарпатської областей України та школами в Литві та Латвії. У межах цих відносин проводилися учнівські обміни, тематичні кореспонденції, спільні виставки та культурні події.

Водночас балтійські країни почали підтримувати українські громади, які знаходилися за межами України. У 1990-х роках у Вільнюсі, Даугавпілсі та Таллінні відкрилися перші суботні школи для українських дітей, де вони вивчали українську мову, культуру та історію. Ці установи часто отримували методичну підтримку з України та використовували матеріали, розроблені Міністерством освіти і науки України.

Важливо підкреслити, що така освітня співпраця на рівні шкіл сприяла встановленню довіри та стабільного гуманітарного діалогу між Україною та Балтійськими країнами на ранніх етапах їх незалежності. Це стало основою для подальших зусиль у гуманітарній сфері.

Розвиток двосторонньої співпраці у 2000–2010-х роках

На початку 2000-х років співпраця у сфері навчання між Україною та Балтійськими державами значно збільшилася. Зростання інтересу до європейської інтеграції спонукало Україну активніше розвивати гуманітарні зв'язки з Центрально-Східною Європою, де Литва, Латвія та Естонія стали важливими партнерами завдяки своєму досвіду освітніх реформ після періоду радянського панування.

Протягом цього часу основними напрямками співпраці були участь у європейських програмах мобільності, зокрема TEMPUS, Erasmus Mundus, а з 2014 року — Erasmus+. Ці ініціативи надавали можливості для навчання як студентів, так і викладачів, а також

сприяли розвитку співпраці між різними навчальними закладами, педагогічними університетами та освітніми проектами [33].

Зокрема, у програмах TEMPUS реалізовувалися ініціативи, що мали на меті впровадження нових педагогічних методів, підвищення кваліфікації вчителів і розробку нових навчальних планів. Українські навчальні заклади, переважно на регіональному рівні, активно співпрацювали з Литвою та Латвією через проведення спільних семінарів, онлайн-курсів та тематичних таборів [34].

Освітні обміни для молоді також набули значення, оскільки сприяли міжкультурному спілкуванню. Учні з України брали участь у програмах Nordplus Junior, відвідуючи Литву та Естонію, де вони знайомилися з європейськими освітніми системами і представляли власну культуру і мову. Литовські та латвійські учні також активно братимуть участь у проектах в Україні, зокрема у Львові, Харкові та Чернівцях [35].

Більш того, реалізація проектів на підтримку українських національних меншин у Балтійських країнах стала ще одним важливим аспектом. Литва і Латвія регулярно надавали організаційну та фінансову підтримку українським недільним школам і україномовним організаціям, які реалізовували культурні та освітні проекти. Наприклад, недільна школа у Вільнюсі з 2004 року діяла під контролем Міністерства культури Литви, отримуючи державну допомогу на навчальні матеріали, оренду приміщень і культурні заходи .

Також українська сторона звернула увагу на підтримку навчальних закладів за кордоном. Міністерство освіти і науки України зайнялося централізованим розсиленням навчальних

матеріалів, провело конкурси серед викладачів українознавства та почало співпрацю з українськими громадами в інших країнах .

Крім того, співробітництво між педагогічними університетами України та Балтійських країн стало важливим елементом цього періоду. Спільні дослідження, обмін викладачами і організація літніх шкіл для майбутніх вчителів створювали можливості для обміну кращими практиками навчання. Наприклад, Ужгородський національний університет у 2007–2010 роках реалізував спільний проект з Вільнюським педагогічним університетом, що дозволило створити інтегровані курси з європейських студій для старшокласників.

З 2000 по 2010 роки співпраця в сфері освіти пройшла трансформацію від простого гуманітарного спілкування до організованого процесу з ясно визначеними цілями та необхідною підтримкою на інституційному рівні. Основними напрямками стали обміни вчителями, спільна розробка навчальних матеріалів, підтримка українських шкіл у Балтійських країнах та зміцнення міжкультурної комунікації серед молоді.

5.3. Освітня підтримка у контексті збройного конфлікту (2014–2024 рр.)

Після 2014 року стало помітно, що співпраця в області освіти між Україною та Балтійськими країнами змінилася. Військові дії з боку Росії проти України, анексія Криму та частини Донбасу, а також повномасштабне вторгнення у 2022 році, стали важливими факторами, що сприяли зміцненню гуманітарних зв'язків. У цих умовах Литва, Латвія і Естонія не лише стали партнерами України, а й активнішими союзниками, підтримуючи європейські цінності, що відображалось в освітньому співробітництві.

Балтійські країни реалізували різні ініціативи для допомоги українським дітям, які опинилися в складних ситуаціях, стали внутрішньо переміщеними особами чи виїхали за кордон. У Литві, наприклад, були впроваджені спеціалізовані навчальні програми для інтеграції українських учнів у місцеву освіту, включаючи можливість навчання українською мовою. З 2022 по 2024 рік у литовських школах навчалися більше 7000 українських дітей, для яких розробили адаптовані програми, курси литовської мови та психологічну підтримку [36].

Аналогічні ініціативи проходили і в Латвії та Естонії. Наприклад, в Естонії були створені онлайн-платформи для українських вчителів, які евакуювалися, щоб вони змогли навчати українських дітей дистанційно. Завдяки допомозі Міністерства освіти та науки Естонії та проекту Harjo, у 2022 році створили пілотні освітні центри, які об'єднали естонську та українську програми, приділяючи особливу увагу національній самобутності [37].

Після підписання угоди про асоціацію з ЄС Україною у 2014 році, Балтійські країни стали важливими партнерами в реалізації європейських стандартів в освіті України. Співпраця в рамках програми Erasmus+ набрала значущості, оскільки включала академічну мобільність та спільні проекти між навчальними закладами.

З 2015 року деякі українські школи почали реалізувати спільні проекти з партнерами з Литви та Латвії, які були спрямовані на розвиток громадянської освіти, медіаосвіти, STEM-дисциплін та екологічної освіти. Один з прикладів - проект "Активна школа – відповідальний громадянин" (2017-2019), який здійснювався школами Чернігова та Каунаса, включав спільні майстер-класи,

дебати серед молоді та створення навчальних кейсів про права людини [38].

Балтійські держави активно брали участь у проектах, що реалізувалися за підтримки Єврокомісії, USAID, GIZ та інших партнерів, націлених на оновлення навчальних програм, підготовку вчителів та розвиток цифрової освіти. Важливим моментом стало впровадження естонських ІТ-розробок в українську освітню систему, включаючи використання цифрової школи eKool, яка була адаптована в кількох регіонах України [39].

Пандемія COVID-19 і наступна війна спричинили швидкий розвиток віддаленого навчання. У цьому контексті досвід Литви та Естонії став дуже корисним для України. У 2022-2024 роках було створено кілька спільних платформ та електронних ресурсів для освіти. Однією з найпомітніших ініціатив стала співпраця між українською платформою "Всеукраїнська школа онлайн" та естонськими розробниками, які надали експертну підтримку та технологічні рішення для розширення проєкту

Також проводилися спільні вебінари, онлайн-курси та центри професійного розвитку для українських педагогів. У 2023 році Латвія виділила спеціальні гранти для навчання українських вчителів, які перебували на її території, у рамках підвищення їх кваліфікації в галузі цифрової грамотності. В цей час українські громади в Балтії почали активніше діяти. З підтримкою українських діаспорних організацій було запущено нові освітні проєкти, такі як україномовні суботні школи в Естонії (Тарту, Пярну), нові філіали шкіл у Латвії (Єлгава, Резекне) та започатковані проєкти міжкультурної освіти. Українські вчителі, що евакуювалися до Балтійських країн, були інтегровані в ці школи або стали наставниками в дистанційних класах для українських учнів. .

ВИСНОВКИ

Дослідження, яке було проведено, дозволило всебічно проаналізувати процеси формування, розвитку та значення співпраці в військовій та гуманітарній сферах між Україною і Балтійськими країнами (Литва, Латвія та Естонія) з 1991 по 2024 рік. Також було виявлено можливості для включення цієї теми в шкільну історичну програму. Вивчивши джерела, документи, дослідження та практику в освіті, можна виділити декілька важливих висновків:

1. Співпраця у військовій сфері між Україною та Балтійськими державами має стратегічний і систематичний характер, вона є важливою складовою євроатлантичної інтеграції. З початку 1990-х років Литва, Латвія та Естонія стали надійними союзниками, підтримуючи незалежність України, і відіграють значну роль у забезпеченні безпеки. Спільні історичні моменти, схожі геополітичні

виклики та спільне бачення майбутнього в рамках безпеки в Європі є ключовими у цій співпраці.

2. Після 2014 року активна політична та військова підтримка України, особливо після вторгнення Росії в 2022 році, демонструє рішучість балтійських країн. Вони не тільки постачали зброю і забезпечували лікування для українських військових, але також активно долучалися до міжнародних ініціатив, щоб посилити санкції проти агресора та зміцнити обороноздатність України. Співпраця в освіті, наприклад, навчання українських офіцерів у військових академіях Балтії, має велике значення для євроатлантичного партнерства.

3. Гуманітарний аспект співпраці охоплює безліч важливих напрямків, включаючи культурні обміни, підтримку української мови, науки та освіти, допомогу внутрішньо переміщеним особам, а також реалізацію спільних проєктів, що стосуються пам'яті про радянське минуле. Після 2022 року гуманітарна допомога досягла безпрецедентного рівня: Балтійські країни надали притулок тисячам українців, забезпечуючи доступ до освіти, медичних послуг і ринку праці. Суспільства Балтії виявили високий рівень солідарності.

4. Освітня співпраця відіграє важливу роль у розвитку гуманітарних зв'язків через організацію спільних програм, стажування, академічний обмін учнями та викладачами, конференції та заняття. Литва, Латвія та Естонія постійно підтримували проєкти для модернізації освіти в Україні, адаптуючи її до європейських стандартів, сприяючи цифровізації та розвитку критичного мислення.

5. Тематика для викладання в школі має велике значення, оскільки вона сприяє формуванню сучасної європейської ідентичності учнів, розвитку патріотичних почуттів, розумінню пріоритетів зовнішньої політики країни та цінності міжнародної підтримки.

Вивчення цієї теми в школах допомагає зрозуміти тривалість історичних зв'язків між Україною та Балтією, а також порівняти виклики, які стоять перед обома сторонами в минулому та сьогоденні (радянська окупація, боротьба за незалежність, опір гібридній агресії).

6. Методичний підхід зводиться до доцільності включення матеріалів про співпрацю України та Балтії в розділи шкільного курсу новітньої історії України та всесвітньої історії, з використанням міжпредметних зв'язків з правознавством, громадянською освітою та географією. Проектна робота, інтерактивні уроки та сучасні інформаційні матеріали (інтерв'ю, відео, інфографіка) роблять цю тему ближчою для учнів.

7. Уроки співпраці з Балтійськими державами підкреслюють важливість стратегічної єдності демократичних країн, взаємної підтримки та спільної відповідальності за майбутнє Європи. Вони демонструють, що навіть невеликі держави можуть займати важливі позиції в міжнародному політичному просторі, керуючись принципами, цінностями та солідарністю.

8. Перспективою для подальших досліджень і методичних розробок є створення навчальних матеріалів про цю тему, адаптованих до різних вікових категорій учнів, а також інтеграція досвіду українсько-балтійської співпраці у формування нової програми для української школи (НУШ), зокрема в варіативну частину громадянської освіти.

На мою думку, військова та гуманітарна співпраця між Україною та Балтійськими країнами є не лише важливою темою сучасної історії, але й ефективним інструментом виховання учнів, що формує їхній європейський світогляд і розширює розуміння міжнародного контексту сучасної війни. Ця тема заслуговує на належне місце в історичній програмі шкіл, слугуючи

прикладом реальної підтримки, ефективної дипломатії та солідарності XXI століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Україна. Верховна Рада. Декларація про державний суверенітет України: Прийнята 16 липня 1990 р. № 55-XII // Відомості Верховної Ради Української РСР. - 1990. - № 31. - Ст. 429. -
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>.
2. Україна. Верховна Рада. Про Основні напрями зовнішньої політики України: Постанова Верховної Ради України від 2 липня 1993 р. № 3360-XII // Відомості Верховної Ради України. - 1993. - № 37. - Ст. 379.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12#Text>.
3. Новінчук С. І. Геополітичні аспекти зовнішньої політики України в контексті українсько-російських відносин / С. І. Новінчук // Український історичний журнал. - 2017. - № 4. - С. 56-72.
4. Україна в міжнародних відносинах: енциклопедичний словник-довідник / за ред. В. А. Смолія. - Київ: Інститут історії України НАН України, 2008. - 568 с.
5. Гончаренко І. І. Чинники формування зовнішньополітичних засад України в пострадянський період. - Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2019. - 150 с.
6. Макара О. О. Чинники формування зовнішньополітичних засад України в контексті європейської інтеграції: Харків. нац. ун-т, 2015.
7. Україна. Президент. Стратегія національної безпеки України: Указ Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015 // Офіційний вісник Президента України. - 2015. - № 6. - Ст. 32.
URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2872015-19070>.
8. Сухобокова О. О. Політична та військова допомога країн Балтії Україні у перші місяці повномасштабної російсько-української війни // Європейські історичні студії. - 2023. - № 24. - С. 139-150.

9. Міністерство оборони України. Україна та країни Балтії поглиблюють оборонне співробітництво у відповідності до стандартів НАТО // Сайт МОУ. - 2020.

URL: <https://www.mil.gov.ua/news>.

10. Україна. Міністерство оборони. Спільна заява Міністрів оборони України та Литви щодо розширення військового співробітництва. - 2014. -

URL: <https://www.mil.gov.ua>.

11. Угода між Урядом України та Урядом Латвійської Республіки про співробітництво у сфері оборони: підписана 23 серпня 2004 р., оновлена у 2017 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

12. Україна. Кабінет Міністрів. Угода між Урядом України та Урядом Естонської Республіки про військове співробітництво: підписана 2005 р., оновлена 26 лютого 2020 р.

URL: <https://mfa.gov.ua>.

13. Гончарук М. Посилення оборонного партнерства України з країнами НАТО після 2014 року // Стратегічні пріоритети. - 2022. - № 1 (62). - С. 45-53.

14. Україна. Кабінет Міністрів. Угода між Кабінетом Міністрів України, Урядом Республіки Польща та Урядом Литовської Республіки про створення спільної військової частини - Литовсько-Польсько-Української бригади (LITPOLUKRBRIG): ратифікована Законом України від 4 лютого 2016 р. № 984-VIII // Відомості Верховної Ради України. - 2016. - № 10. - Ст. 103. -URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984-19#Text>.

15. Павленко С. В. Українсько-балтійські відносини в культурній та гуманітарній сферах у контексті європейської інтеграції України //

Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. - 2020. - № 6. - С. 124-132.

16. Україна. Закон. Про гуманітарну допомогу: Закон України від 22 жовтня 1999 р. № 1192-XIV // Відомості Верховної Ради України. - 1999. № 52. Ст. 452.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text>.

17. Литовська Республіка. Закон «Про розвиток співпраці та гуманітарну допомогу»: прийнятий 28 березня 2006 р. № X-717 // Valstybės žinios. - 2006. - № 39-1393.

URL: <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.274402>.

18. Україна. Закон. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 5 липня 2012 р. № 5073-VI // Відомості Верховної Ради України. - 2012. - № 48. - Ст. 558.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text>.

19. Естонія. Міністерство оборони. Естонія ініціює створення Центру стратегічних комунікацій НАТО в Ризі // Офіційний сайт Міністерства оборони Естонії. - 2015.

URL: <https://www.kaitseministeerium.ee>.

20. East StratCom Task Force. Звіт про роботу East StratCom Task Force щодо протидії російській дезінформації: Спільна діяльність з Україною // Офіційний сайт East StratCom. - 2016.

URL: <https://euvdisinfo.eu>

21. Propastop.org (Естонія). Інтернет-платформа для перевірки фактів: Виявлення та боротьба з дезінформацією про війну в Україні // Офіційний сайт Propastop. - 2021.

URL: <https://www.propastop.org>.

22. Melu Detektors (Латвія). Проєкт з перевірки фактів у Латвії: Аналіз і боротьба з фейками та російськими наративами в медіа // Офіційний сайт Melu Detektors. - 2021.

URL: <https://www.meludetektors.lv>.

23. НАТО. Програма "Партнерство заради миру" (PfP): Співпраця з Україною у сфері безпеки // Офіційний сайт НАТО. -2020.

URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_82773.htm.

24. Ковальчук О. Кіберзахист в Україні: Латвійський і литовський досвід як основа для розвитку українських механізмів безпеки // Інформаційна безпека України. - 2023. - № 4. -С. 112-125.

25. Міжнародна співпраця у сфері інфраструктури та цифрових програм: Проєкти та ініціативи між Україною і Балтійськими країнами // Міжнародні економічні відносини. -2021. - № 11. - С. 89-102.

26. Міжнародне співробітництво у сфері електронних сервісів: Українсько-естонський проєкт. Створення спільних електронних сервісів як крок до інституційної інтеграції // Цифрові ініціативи України. - 2023. - № 3. - С. 45–57.

27. НАТО. Стратегічна концепція НАТО 2022 // Офіційний сайт НАТО. -2022.

URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_82769.htm.

28. European Migration Network (EMN). Annual Report 2023: Key Developments in Migration and Asylum // European Migration Network. - 2023.
URL: https://ec.europa.eu/homeaffairs/whatwedo/networks/european_migration_network_en.

29. Lithuanian Strategic Communications (STRATCOM). Lithuanian STRATCOM Report 2023: Key Developments and Initiatives // Lithuanian Ministry of National Defence. - 2023.

URL: <https://kariuomene.kam.lt/en/>.

30. Baltic Research Foundation. Public Opinion on Support for Ukraine: Survey Results 2024. - Vilnius: Baltic Research Foundation, 2024. - 28 с.

URL: <https://balticresearch.org/public-opinion-2024>.

31. Міноборони Литви; Служба зовнішньої розвідки України. Спільна аналітична доповідь: Військові та гібридні загрози у Балтійсько-Чорноморському регіоні. - Вільнюс-Київ, 2022.
32. Стемпінська Н. М. Суспільні науки в пострадянському просторі: тенденції розвитку. - Львів: Центр гуманітарних досліджень, 1998. - 204 с.
33. Education, Audiovisual and Culture Executive Agency (EACEA). Tempus Programme Annual Report. - Brussels, 2010.
URL: <https://eacea.ec.europa.eu/>
34. Tempus Programme Final Report. Cooperation in the Field of Teacher Training between Ukraine and the EU. - 2009.
URL: <https://www.tempus.org.ua/en/tempus/what-is-tempus/159-programa-tempus-detalniy-opis.html>
35. Nordplus. Annual Report on Educational Cooperation in the Nordic and Baltic Region. - Copenhagen, 2011.
URL: <https://www.norden.org/en/publication/nordplus>
36. Ministry of Education, Science and Sport of Lithuania. Ukrainian Students in Lithuanian Schools: Integration Report. - Vilnius, 2023.
URL: <https://www.smm.lt>.
37. Harno (Estonian Education and Youth Board). Ukrainian Learners in Estonia: Models and Support. - Tallinn, 2023.
38. Erasmus+ Project Results Platform. Active School – Responsible Citizen . - 2020.
URL: <https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/projects/>
39. Digital Education Report. Baltic-Ukrainian Cooperation in Remote Schooling Systems. – 2023.
40. Estonian Ministry of Education and Research. eKool Implementation in Ukraine. – Tallinn, 2022.